

**УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ:
ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**UKRAINIAN INSTITUTION OF STATE:
HISTORY AND PERSPECTIVES**

А. Заяць

МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО В МІСТАХ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У XVI–ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII ст.

Досліджено етапи проникнення на територію Правобережної України магдебурзького права. З’ясовано його роль та значення в системі міського самоврядування. Проаналізовано функції вейта, лави і ради. Подано специфіку функціонування німецького права в містах Правобережної України.

Ключові слова: міщанство, міста, магдебурзьке право, самоврядування.

У Європі ще з XII ст. започатковується досить значне розповсюдження нової організаційної міської моделі, опертої на широкому самоврядуванні. Загальною назвою для цієї моделі, яка закріпилася на теренах Центрально-Східної Європи стало так зване магдебурзьке або німецьке право, яке мало низку модифікацій на німецьких землях, а ще більше доповнень на сусідніх чеських, угорських та польських територіях.

Джерела засвідчують, що проникнення німецького міського права на землі Правобережної України розпочалось із Волині ще з кінця XIII ст. [1]. У XIV – XV ст. ряд міст Правобережної України отримали магдебурзьке право, а саме: Перемишль (1420 р.), Камінь (1430 р.), Луцьк (1432 р.), Кременець (1438 р.), Дубно (1498 р.), Київ (1498 р.) [2].

З XVI ст. поширення магдебурзького права стало масовим явищем. Щонайменше половина тогочасних міських поселень володіли цим правом.

Запровадження магдебурзького права в містах України дослідники оцінювали по-різному. Деякі історики дотримувалися думки, що воно було шкідливим (В. Антонович, І. Каманін, М. Владимирський-Буданов, М. Грушевський, В. Отамановський) [3], інші – загалом позитивно оцінювали його, твердячи, що воно тією чи іншою мірою сприяло розвитку міст (М. Любавський, М. Довнар-Запольський, Ф. Тарановський, К. Ліванцев, О. Компан, Я. Ісаєвич, Я. Кісь, З. Кониський, П. Сас, Н. Білоус, Ю. Бардах, Г. Самсонович, А. Янечек) [4]. Низка істориків сприймали його нейтрально, відзначаючи як позитивні, так і негативні риси цього права (В. Єрмолаєв, М. Василенко, М. Ясинський) [5]. Не внесли остаточної ясності в це питання, хоча суттєво його з’ясували і узагальнюючі праці [6]. Рацію у своїх судженнях мають обидві сторони, і все ж видається, що об’єктивніше до цього ставляться прихильники магдебурзького права. На їхню думку, не воно, а законодавча політика верхівки Речі Посполитої стримувала розвиток міст [7]. Не цілком правильною видається думка М. Грушевського про те, що запровадження німецького права базувалось на “зовсім готовому праві, що потім на тутешньому ґрунті майже не розвивалось”. Німецьке право не було чимось монолітно застиглим, раз і назавжди даним – у різних країнах воно мало різні модифікації і навіть назви [9], не кажучи вже про те, що до нього суттєво вкраплювались звичаєві норми [10]. Доцільно зазначити також, що середовищем формування та кристалізації магдебурзького права були міста Німеччини, де рівень особистої свободи був досить високим.

Німецьке право несло в міста не дріб’язкову регламентацію їх життя, а певну його організацію, складовими елементами якої були особиста свобода міщан, впорядкування повинностей, просторова перебудова, міське самоврядування [11]. Міра впровадження

цих складових у реальне життя залежала значним чином уже від самих міст та їх власників [12].

Майже категоричне твердження про занепад міст того часу теж потребує уточнення. Становище міст не було зразковим, але зазначити, що міста перетворились в “конгломерат непорозумінь і аномалій” та замість розвою проводили лише “хоробливе вегетовання” [13], теж не буде об’єктивним. Таку характеристику вже справедливіше було б застосувати щодо другої половини XVII – XVIII ст., а не для періоду XVI – першої половини XVII ст., коли спостерігалось економічне піднесення: міста виростили, як “гриби після дощу” і значного розвитку досягла торгівля [14].

Загалом доцільно звернути увагу на те, що у критиці магдебурзького права звичай цілком не враховувались такі моменти, як часовий (процеси, які спостерігались у XVIII ст. ретроспективно перекидали на XVI – першу половину XVII ст.) та територіальний (те, що було притаманним для Руського та Белзького воєводств, інколи зовсім не було таким для Волинського, Київського і Брацлавського воєводств).

Серед позитивів магдебурзького права, безумовно, постає виступає переконливий аргумент: воно надавало міщанам можливість вибирати чи змінювати свій фах, створювало їм правову базу для торгово-ремісничих занять. Відповідь на запитання: наскільки і як швидко жителі міст користали з цього? – перебуває уже в дещо іншій площині, але те, що магдебурзьке право сприятливо впливало на формування фахової структури міської громади, не підлягає сумніву.

Значний вплив на формування і подальшу долю міського самоврядування мав власник міського поселення (для приватновласницьких міст) чи староста або державця (для міст великокнязівських/королівських). Традиційно вважається, що власники міст були їх повноправними господарями [15], і це, звичайно, правильно, однак необхідно пам’ятати, що ступінь міського самоврядування певною мірою залежав і від міської громади – її сили, відпорності, зокрема уміння ладити з власником міста [16]. Королівські міста навряд чи були у кращому становищі, постійно зазнаючи утисків з боку старост [17].

Джерелами магдебурзького права були так звані “Дзеркало саксонське” (*Speculum Saxonium, Jus provinciale*) та “міське право” (*Jus municipale magdeburgense, Weichbild*). Завдяки публікаціям Я. Ласького, М. Яскера та, особливо Б. Гроїцького, воно стало загальновідомим на теренах Литви та Польщі [18].

Привілеї містам на магдебурзьке право надавалися великими князями литовськими/польськими королями при заснуванні міських поселень (локаційно-магдебурзькі привілеї) або їх отримували вже існуючі міста (так звані непривілейовані). Надаючи міським поселенням магдебурзьке право, інколи вказувався взірець, на який потрібно орієнтуватися. Досить часто таке посилання було загальним. Так, у привілеї Глухам (1590 р., Волинське воєводство) зазначалося, що управління згідно з магдебурзьким правом мало здійснюватися “прикладом інших упривілеваних мест” [19]. У низці привілеїв вказувалося місто як взірець щодо міського права. Так, привілей Стохогу (1618 р., Волинське воєводство) гласив: “прикладом інших головних мест наших, а особливе Луцка” [20]. На Луцьк і Кременець орієнтувалися Крупець (1576 р., Волинське воєводство), на Луцьк і Київ – Ворошня (1593 р., Київське воєводство). У привілеях Дорофієва (1572 р., Волинське воєводство) [21], Острополя (1580 р., Волинське воєводство) та Василіва (1586 р., Київське воєводство) за взірець узятий Краків [22].

Традиційна фраза про надання магдебурзького права на прикладі містечка Солтанів (1590 р., Київське воєводство), яке заснував київський гродський суддя

Іван Солтан, звучала так: “право майдеборское и волност местскую надаем, что через войта, бурмистров, радец и иных урядников местских от Ивана Солтана, а по нем от потомком его уставлены во всем порядне справовано и держано будеть. Мають мешчане солтановские права майдеборского во всех артикулах его уживать и оным в речах великих и малых завжды ся судити и рядити так въ ярмарки и торги яко под кождым часомь перед врядом своим местским. А мы в том моц и владность зуполную войтом, бурмистром, раде и всему уряду местьскому солтановскому даемь во всех справах судовых и в речах приватных што подлугь бегу права майдеборского належит судити, сказывати и виньных водле артикулов того права карати ведже апеляцьи слушное до права звирхнего Ивана Солтана и потомков его” [23].

Привілеї передбачали декілька варіантів обрання міських властей. Князь Кирил Ружинський на власному ґрунті закладає містечко Новий Ружин (1590 р., Київське воєводство). У відповідному привілеї йдеться про те, що війта, бурмистрів і радців призначає князь і судові апеляції теж ідуть до нього [24]. У привілеї Форосні (1593 р., Київське воєводство), зазначено, що війт, бурмистр і радці обираються за згодою власника Василя Козаровського. Северин Потоцький, засновуючи місто Суцани (1645 р., Київське воєводство) простить короля підтвердити це починання, що останній і зробив, а також надав місту магдебурзьке право. Привілеєм дозволено міщанам щороку у визначений день (у тексті є пропуск, отже, справу віддано на відкуп власнику) обирати кандидатів на посади війта, бурмистра і радців (людей здібних і гідних), а Северин Потоцький з них затвердить війта, бурмистра і трьох радців. Міський уряд має судити “кримінальні, поточні і гостинні справи, а апеляція в кримінальних та важливіших справах іде до власника” [26].

Представляти та захищати громадянські інтереси міщанства мали рада та лава, на чолі останньої з яких (а фактично обидвох) стояв війт. Очевидно, що війт найперше був виразником волі магната-власника або ж старости. Інститут війтівства був центральним у системі міського самоврядування. Магдебурзькі привілеї, на жаль, не приділяють належної уваги цій інституції, майже не розкриваючи її функціональних обов’язків та прав (як, зрештою, лави та ради загалом).

У приватних містах війта, зазвичай, призначав власник міста. Засновуючи Бережницю (1610 р., Волинське воєводство), князь Януш Острозький обумовив, що міщанам вільно обирати уряд міста, окрім війта, якого призначав сам князь [27]. Локуючи м. Немиричів (1636 р., Волинське воєводство) Юрій Немирич застеріг, що війта він призначить сам, а бурмистрів і лавників міщани обиратимуть у його присутності [28].

Уряд війта, окрім певного соціального статусу, надавав значні матеріальні вигоди. Острозькому війтівству належало село Довгалівка (1584 р.) [29]. Зазвичай, війти мали будинки або в ринку, або поблизу нього, володіли значними земельними наділами (не менше 1 волоки = 20 га, а часто і більше). Дорогобузький війт (1620 р.) мав 2 волоки, старополонський (1620 р.) – 3 волоки, краснокорецький – 5,5 волоки, рожищський – 6 волок [30].

Вартість війтівств у кожному окремо взятому місті була різною, але значною. Сини колишнього озеряньського війта Каспара Рудомити Андрій і Микола зреклися прав на війтівство на користь володимирського і берестейського владика Феодосія за 200 злотих (1579 р.) [31]. Смолдирівське війтівство у 1620 р. було оцінене у 400 злотих [32]. Окрім того, війт отримував кошти від судової практики – своєї основної роботи.

Влада війта була, зазвичай, вагомою, тож природнім було бажання утримати її якомога довше. Так, в Олиці війт Олехно Петрович Скуйбіда перебував на уряді

щонайменше від 1562 до 1568 рр.; з 1590-х рр. до 1601 р. війтом був Венцеслав Слончевський; приблизно від 1601 р. до 1606 р. уряд обіймав Микола Старнігель [33]. Досить довго при владі в Острозі перебував Павло Малишевич (як мінімум з 1575 до 1593 рр.) [34]. Від 1577 до 1602 рр., з невеликою перервою, війтом міста Сокола був Михайло Рудківський [35].

Влада війта у приватному місті контролювалася не лише власником (до якого апелювали незадоволені війтівським діями), а й урядником пана. Є відомості про те, що у 1567 р. урядник Берестечка Лукаш Малаховський використовував міського війта Станіслава Пуцка як посильного у своїх справах [36].

Іншою інституцією влади у місті була рада, яка згідно з нормами магдебурзького права була головним адміністративним органом. Функціональна відмінність її від війтівського уряду була різною у кожному окремо взятому міському поселенні. Загалом відносини між радою і лавою не були антагоністичними, позаяк часто рада кооптувала своїх членів з числа лавників і, окрім того, членами обидвох інституцій були, зазвичай, люди одного соціального кола [37]. До того ж функції обидвох інституцій змішувались, а разом вони утворили те, що у джерелах називали “урядом” міста [38]. Це змішування фактично закладалося, уже в текстах королівських привілеїв, коли вказувалося, що судитись міщани повинні “одно перед войтом albo перед бурмистром и радою местскою оного места” (Базалія, (1577 р., Волинське воєводство) [39].

Склад ради формувався по-різному. У привілеї Ковелю (1611 р.) зазначено, що міщани щороку в найближчий понеділок по “Новому літі” повинні обрати вісім осіб “статечних, добросесних на уряд бурмистровський і радецький”, а староста або його заступник з-поміж них вибере чотирьох радців та призначить з них одного на бурмистра, якого б інші щомісяця міняли [40]. У локаційному документі Юрія Немирича, виданому для міста Немиричева (1636 р.), застережено, що одного радцю призначить власник, а трьох оберуть міщани [41]. Надаючи в 1600 р. Горохову магдебурзьке право, князь Г. Кошерський дозволив усіх радців обирати міщанам [42]. Отже, або всі радці призначалися власником/старостою міста, або частина їх призначалася останнім, а частина обиралася міщанами, або всі радці обиралися лише міщанами. Після призначення або обрання радців вони складали присягу на вірність власнику (старості). До складу ради входило зазвичай 4 – 6 осіб, залежно від величини міста. Інколи у привілеях зазначалося, що “уряд” міста повинен сумлінно виконувати свої обов’язки. Вибори радців як і лавників, відбувалися щороку, хоч склад членів ради міг і не змінюватись [44].

Бути членом ради вважалося почесною справою, але кожен радця, окрім того, прагнув ще мати зі свого уряду певний зиск. Це видно з листа королеви Бони (1556 р.), в якому вона констатує, що ковельські бурмистри не хочуть тримати свої уряди, бо “жодного пожитку і користі з праці своєї не мають, лише шкоди і кривди великі” [45]. Королева, зважаючи на цю обставину, звільнила їх від сплати чиншів та податків.

Магдебурзьке право в містах Правобережної України важко назвати повним. Навіть у великих королівських містах (Київ, Луцьк, Кременець, Вінниця) міське самоврядування певною мірою було обмежене владою старост, а в Києві – воєводи [46]. Окрім того, міщан, які проживали у містах наділених магдебурзьким правом, важко назвати повністю вільними, позаяк (особливо у приватновласницьких містах, а таких була абсолютна більшість) існували певні бар’єри у можливості безперешкодно покинути місто. Свідченням залежності міщан від власника були їх повинності на користь власника чи короля. До них належали грошовий чинш, натуральні данини, різноманітні одноразові

повинності, часткова панщина [47]. Власність міщанина, передусім земельна (зокрема ділянка, на якій стояв будинок), не була його повною власністю, а лише користувальною [48], і це становило основу його залежності. Водночас прилучення українського міщанства до норм магдебурзького права було прилученням до системи європейського самоврядування, яке було в той час явищем абсолютно прогресивним.

Література

1. Заяць А. Рецепція магдебурзького права на Волині до кінця XV ст. / А. Заяць // Осягнення історії [Текст] : зб. наук. пр. на пошану проф. М. П. Ковальського з нагоди 70-річчя. — Острог ; Н.-Й. : [б. в.], 1999. — С. 272, 273.
2. Архив Юго-Западной России (далі – АЮЗР). — Т. 4. Ч. 8. — К. : [б. и.], 1907. — С. 3—6; Історія міст і сіл Української РСР: Волинська область. — Т. 1. — К. : [б. в.], 1970. — С. 247; Archiwum Książat Lubartowiczów-Sanguszków. — Lwów : [s. n.], 1887. — S. 114; Стосовно Києва див.: Русина О. Студії з історії Києва та Київської землі [Текст] / О. Русина. — К. : [б. в.], 2005. — С. 153—171; Круглова Т. А. Магдебургское право в Киеве: поиск точки отсчета [Текст] / Т. А. Круглова. — К. : [б. и.], 1999. — С. 7—9; Білоус Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. Міська влада і самоврядування [Текст] / Н. Білоус. — К. : [б. в.], 2008. — С. 48, 49.
3. Антонович В. Предисловіе / В. Антонович // АЮЗР [Текст]. Т. 1. Ч. 5. — К. : [б. и.], 1869. — С. 49 ; Антонович В. Исследование о городах Юго-Западного края / В. Антонович // Монографии по истории Западной и Юго-Западной России [Текст]. — Т. 1. — К. : [б. и.], 1885. — С. 164, 165 ; 171 ; Каманин И. М. Последние годы самоуправления Киева по магдебургскому праву / И. М. Каманин // Киевская старина [Текст]. — 1888. — № 5. — С. 140—168 ; Владимирский-Буданов М. Німецьке право і Польщі й Литві / М. Владимирський-Буданов // Розвідки по містах і міщанство на Україні-Русі [Текст]. — Львів, 1903. — Ч. 1. — С. 128; Ч. 2. — С. 304—305; Грушевський М. Історія України-Русі [Текст] : в 11 т., 12 кн. Т. 5 / Михайло Грушевський. — К. : [б. в.], 1994. — С. 233 ; Отамановский В. Д. Развитие городского строя на Украине в XIV—XVIII вв. и магдебургское право / В. Д. Отамановский // Вопросы истории [Текст]. — 1958. — № 3. — С. 131.
4. Любавский М. Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издания Первого Литовского статута [Текст] / М. Любавский. — М. : [б. и.], 1892. — С. 498—522; Довнар-Запольский М. Государственное хозяйство Великого княжества Литовского при Ягеллонах [Текст] / М. Довнар-Запольский. — К. : [б. и.], 1901. — Т. 1. — 245; Тарановский Ф. Обзор памятников магдебургского права западнорусских городов литовской эпохи [Текст] / Ф. Тарановский. — Варшава : [б. и.], 1897. — С. 22; Ливанцев К. Е. История государства и права феодальной Польши XIII – XIV вв. [Текст] / К. Е. Ливанцев. — Ленинград : [б. и.], 1958. — С. 57; Компан О. С. Міста України у другій половині XVII ст. [Текст] / О. С. Компан. — К. : [б. в.], 1963. — С. 116; Исаевич Я. Д. Город Дрогобыч в XVI – XVII вв. / Я. Д. Исаевич // Города феодальной России [Текст]. — М. : [б. и.], 1966. — С. 160—167; Кісь Я. П. Промисловість Львова у період феодалізму (XIII – XIX ст.) [Текст] / Я. П. Кісь. — Львів : [б. в.], 1968. — С. 184; Копыцкий З. Ю. Магдебургское право в городах Белоруссии / З. Ю. Копыцкий // Советское славяноведение [Текст]. — 1972. — № 5. — С. 26—41; Сас П. М. О характере самоуправления по магдебургскому праву в городах Украины (XV – 60 годы XVI вв.) / П. М. Сас // Актуальные вопросы исторической науки [Текст]. — К. : [б. в.], 1984. — С. 18—19; Bardach J. Ustorój miast na prawie magdeburskim w Wielkiem Ksiêstwie Litewskim

do psreiomu XVII wieku / J. Bardach // O dawnej i niedawnej Litwie [Text]. — Poznań : [s. n.], 1988. — S. 91; Samsonowicz H. Tendencje rozwoju sieci miejskiej w Polsce ruzniõñredniowecznej / H. Samsonowicz // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej [Text]. — 1980. — № 3. — S. 345; Janeczek A. Osadnictwo pogr.ñenicza polsko-ruskiego. Województwo Beiskie od schyku XIV do poczatu XVII w. [Text] / A. Janeczek. — Wrocław : [s. n.], ets., 1991. — S. 282, 283.

5. Ермолаев В. А. Магдебургское право / В. А. Ермолаев // Советская историческая энциклопедия [Текст]. — Т. 8. — М. : [б. и.], 1965. — С. 883; Василенко М. Право Магдебургское / М. Василенко // Энциклопедический словарь [Текст]. — Т. 24 / изд. Ф. А. Бракгауз, И. А. Ефрон. — СПб. : [б. и.], 1898. — С. 890—896; Ясинский М. Уставные земские грамоты Литовско-Русского государства / М. Ясинский. — К. : [б. в.], 1889. — С. 21, 22.

6. Дворниченко А. Ю. Русские дореволюционные историки о городском строе Великого княжества Литовского / А. Ю. Дворниченко // Генезис и развитие феодализма в России [Текст]. — Вып. 7. — Ленинград : [б. и.], 1983. — С. 90—120; Швидько А. К. Советская историография о сущности и роли немецкого права в городах Украины XV—XVIII вв. / А. К. Швидько // Вопросы германской истории и историографии [Текст]. — Вып. 3. — Днепропетровск : [б. и.], 1975. — С. 125, 126; Гошко Т. Дискусійні питання історіографії магдебурзького права / Т. Гошко // Четвертий міжнародний конгрес українців. Історія [Текст]. — Ч. 1. — Одеса ; К. ; Львів : [б. в.], 1999. — С. 128—137; Гошко Т. Повоєнна польська історіографія проблем магдебурзького права у містах Центральної та Східної Європи / Т. Гошко // Самоврядування в Києві: історія та сучасність [Текст] : матер. міжнар. конф. — К. : [б. в.], 2000. — С. 122—132.

7. Bardach J. Historia państwa i prawa polskiego [Text] / J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak. — Warszawa : [s. n.], 1976. — S. 200—205.

8. Грушевський М. Історія України-Руси... — С. 222.

9. Zientara B. Źródła i geneza “prawa niemieckiego” (ius theutonicum) na tle ruchu osadniczego w Europie Zahodniej i Środkowej w XI—XII wieku / B. Zientara // Przegląd Historyczny [Text]. — Т. 69. — Z. 1. — 1978. — S. 51—60.

10. Groicki B. Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburskiego w Koronie Polskiej [Text] / B. Groicki. — Warszawa : [s. n.], 1953. — S. 78.

11. Zientara B. Przełom w rozwoju miast środkowo-europejskich w pierwszej połowie XIII wieku / B. Zientara // Przegląd Historyczny [Text]. — Т. 67. — Z. 2. — 1976. — 226.

12. Rymaszewski Z. Miejskość czy wiejskość prawa niemieckiego w Polsce / Z. Rymaszewski // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Prawo [Text]. — Łódź : [s. n.], 1970. — Ser. I. — № 69. — S. 69.

13. Грушевський М. Історія України-Руси... — Т. 5. — С. 237.

14. Заяць А. Погляд Михайла Грушевського на розвиток міст України XVI—XVII століть / А. Заяць // М. Грушевський [Текст] : зб. наук. пр. : [матер. Міжнар. ювіл. конф., присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського]. — Львів : [б. в.], 1994. — С. 155—161.

15. Alexandrowicz S. Zaludnienie miasteczek Litwy i Białorusi w XVI i pierwszej połowie XVII w. / S. Alexandrowicz // Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych [Text]. — Т. 2. — Poznań : [s. n.], 1965. — S. 59; Kulejewska-Topolska Z. Nowe lokacje miejskie w Wielkopolsce od XVI do końca XVIII w. / Z. Kulejewska-Topolska. — Poznań : [s. n.], 1964. — S. 75;

- Коппысский З. Ю. Экономическое развитие городов Белоруссии в XVI – первой половине XVII вв. [Текст] / З. Ю. Коппысский. — Минск : [б. и.], 1966. — С. 42.
16. Zientara B., Maćzak A., Ihnatowicz I., Landau Z. Dzieje gospodarcze Polski do roku 1939 [Text] / B. Zientara, A. Maćzak, I. Ihnatowicz, Z. Landau. — Warszawa : [s. n.], 1988. — S. 98.
17. Kulejewska-Topolska Z. Nowe lokacje... — S. 74; Szezygieł R. Lokacjamiast w Polsce w XVI w. [Text] / R. Szezygieł. — Lublin : [s. n.], 1989. — S. 137; Іваницький С. М. Нове в історії міст під магдебурзьким правом у Великому князівстві Литовському / С. М. Іваницький // Праці комісії для виучування історії західноруського та українського права [Текст]. — Вип. 6. — К. : [б. в.], 1939. — С. 486—492.
18. Bukowska K. O wpływach obcych w dawnym prawie miast polskich / K. Bukowska // Czasopismo Prawno – Historyczne [Text]. — Т. 17. — 1965. — а 1. — S. 261, 262; Kutrzeba S. Historia źródeł dawnego prawa polskiego [Text]. — Т. 2 / S. Kutrzeba. — Lwów ; Warszawa ; Kraków : [s. n.], 1925. — S. 203—221 ; Кобилецький М. Магдебурзьке право в Україні (XIV – перша половина XIX ст.). Історико-правове дослідження / М. Кобилецький. — Львів : [б. в.], 2008. — С. 71—107.
19. Российский государственный архив древних актов (далі – РГАДА). — Ф. 389. — Оп. 1. — Кн. 199. — Л. 88.
20. Там же. — Кн. 207. — Л. 77.
21. Там же. — Кн. 217. — Л. 15 об.
22. Там же. — Кн. 192. — Л. 138; Кн. 195. — Л. 312; Кн. 198. — Л. 281 об.
23. Там же. — Кн. 199. — Л. 86 об-87.
24. Там же. — Л. 119.
25. Там же. — Кн. 217. — Л. 15.
26. Там же. — Кн. 214. — Л. 325—326.
27. Archiwum Główne akt Dawnych (афѣл – AGAD. Archiwum Publicznego Potockich). — Sygn. 9. Т. 2. К. 172.
28. РГАДА — Ф. 389, оп. 1, кн. 219. — Л. 82 об.
29. Центральний державний історичний архів України у Києві (далі – ЦДІАУК). — Ф. 21, оп. 1, спр. 23. — Арк. 185—185 зв.
30. Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Oddział rękopisów. — Rkps. 3669/II. — К. 182, 362 (далі – BZN.OR); Archiwum Państwowe w Krakowie. — Archiwum Sanguszków (далі – APK.AS). — № 64/6^a. — К. 4.
31. ЦДІАУК. — Ф. 28, оп., спр. 12. — Арк. 483 зв. – 484 зв.
32. BZN.OR/ — Sygn. 3669/II. — К. 306 v.
33. ЦДІАУК. — Ф. 25, оп. 1, спр. 4. — Арк. 33; Спр. 10. — Арк. 304 зв. — 305; Спр. 61. — Арк. 33; Булоус Н. Міський уряд Олика на початку XVII ст. / Н. Білоус // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Олика і Радзивіли в історії Волині та України [Текст]. — Вип. 18. — Луцьк : [б. в.], 2006. — С. 66.
34. ЦДІАУК. — Ф. 25, оп. 1, спр. 15. — Арк. 237 зв.; Спр. 44. — Арк. 478.
35. Там само. — Спр. 17. — Арк. 165; Спр. 66. — Арк. 71 зв.
36. Там само. — Спр. 9. — Арк. 7 зв.
37. Samsonowicz H. Głos w dyskusji / H. Samsonowicz // Miasta doby geudalnej w Europie środkowo-wschodniej. Przemiany społeczne a układy przestrzenne [Text]. — Warszawa ; Poznań ; Toruń : [s. n.], 1976. — S. 296.
38. Грушевський М. Історія України-Руси... — Т. 5. — С. 344 ; 353 ; Kulejewska – Topolska Z. Nowe lokacje... — S. 108.

39. РГАДА. — Ф. 389, оп. 1, кн. 195. — Л. 123 об.; ЦДІА України у Львові. — Ф. 52, оп. 1, спр. 17. — Арк. 738.
40. ЦДІАУК. — Ф. 35, оп. 1, спр. 1. — Арк. 10 зв.
41. РГАДА. — Ф. 389, оп. 1, кн. 219. — Л. 83.
42. Архив Юго-Западной России. — К. : [б. и.], 1863. — Ч. 5. — Т. 1. — С. 95.
43. ЦДІАУ. — Ф. 26, оп. 1, спр. — Арк. 40. — Арк. 713 зв.
44. РГАДА. — Ф. 389, оп., кн. 207. — Л. 77.; СНОЗР. — Ч. 5. — Т. 1. — С. 95
45. ЦДІАУК. — Ф. 35, оп. 1, спр. 1. — Арк. 23.
46. Білоус Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. Міська влада і самоврядування [Текст] / Н. Білоус. — К. : [б. в.], 2008. — С. 209—218; Отамановський В. Д. Вінниця в XIV – XVII століттях / В. Д. Отамановський. — Вінниця : [б. в.], 1993. — С. 375—379; Сас П. М. Феодальные города Украины в конце XV – 60-х годах XVI в. [Текст] / П. М. Сас. — К. : [б. и.], 1989. — С. 181—187.
47. Довнар-Запольский М. Украинские староства в первой половине XVI в. [Текст] / М. Довнар-Запольский. — К. : [б. и.], 1908. — С. 90; Opas T. Wiasnoż w miastach prywatnych w dawnej Polsce XVII – XVIII w. [Text] / T. Opas. — Rzeszyw : [s. n.], 1975. — S. 123.
48. Opas T. Wiasnoż w miastach i jurydykach prywatnych w w dawnej Polsce [Text] / T. Opas. — Lublin : [s. n.], 1990. — S. 49, 50.

A. Zaiats

MAGDEBURG RIGHT IN THE RIGHT-BANK CITIES OF UKRAINE IN THE XVI–FIRST PART OF XVII CENTURIES

In the article stages of Magdeburg right implementation on the right-bank territory of Ukraine are explored. Its role and importance in the city self-government system are considered. Functions of viyt, lava and council are analysed. The peculiarity of German functioning in the right-bank cities of Ukraine is given.

Key words: citizens of middle class, cities, Magdeburg right, self-government.